

Вяльцева Юлія Сергіївна,
студентка філософського факультету
КНУ ім. Тараса Шевченка

УДК 300-399-32

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ МУСУЛЬМАН КРИМУ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Ислам не є релігією, традиційною для України. Разом з тим іслам існує на теренах сучасної України декілька сотен років і має тут свою досить довгу історію.

Нині відроджується релігійне життя мусульман України. За умов забезпеченої Українською державою небаченої досі релігійної свободи мусульмани здобули можливості сповідувати свою релігію, задовольняти свої релігійні потреби, здійснювати ісламські обряди, відроджувати мусульманські святині та місця для молінь. Але так легко і безперешкодно не можуть існувати мусульмани Криму в нашому суспільстві, і хочуть вони того, чи ні, та перед ними постає серйозний вибір інтеграції або автономізації. Що ж з цього вийде?

Ключові слова: інтеграція, ідентичність, єдиновірці, дискримінація, громада мусульман, єдність, співпраця, відродження, релігійні погляди, відчуженість.

Ислам не является религией, традиционной для Украины. Вместе с тем ислам существует на поприщах современной Украины нескольких сотен лет и имеет здесь свою достаточно длинную историю.

В настоящее время возрождается религиозная жизнь мусульман Украины. При условиях обеспеченной Украинским государством невиданной до сих пор религиозной свободы мусульмане получили возможность исповедовать свою религию, удовлетворять свою религиозную потребность, осуществляют исламские обряды, возрождают мусульманскую святыню и места для молитв. Но как бы там ни было, так легко и беспрепятственно не могут существовать мусульмане Крыма в нашем обществе, и хотят они того, или нет, перед ними появляется серьезный выбор интеграции или автономизации своей этнической группы. Что же в дальнейшем из этого выйдет?

Ключевые слова: интеграция, идентичность, единоверцы, дискриминация, общество мусульман, единство, сотрудничество, возрождение, религиозные взгляды, отчужденность.

Islam is not traditional religion for Ukraine. At the same time an islam exists on the walks of life of modern Ukraine a few hundred years and has the long enough history here.

Presently religious life of moslems are regenerates in Ukraine. At the terms of well-to-do moslems got all possibilities to hear the confession the religion the Ukrainian state of extraordinary until now religious freedom, without difficulty to satisfy the religious necessities, carry out islam ceremonies, revive moslem sacred objects and places for beg. But all of it interlaces with influence of Ukrainian power, with the ungrant of complete rights for freedom the moslems of Crimea. Then is there what exit from it?

Key words: integration, identity, co-religionists, discrimination, society of moslems, noninteraction, unity, collaboration, religious looks, estrangement.

Громада мусульман Автономної Республіки Крим продовжує динамічно розвиватися. Однак цілеспрямоване, системне вивчення цієї специфічно-конфесійної групи населення в масштабах усієї країни практично не проводилося, що зумовлено надзвичайною складністю дослідження такого об'єкту, а також відсутністю будь-якої державної підтримки ісламознавства як напряму наукової діяльності. Внаслідок цього конкретні соціальні параметри побутування мусульман в українському суспільстві протягом останніх років залишалися практично невідомими. Більш того – невідомою є точна кількість мусульман в країні. Складними, як і раніше, залишаються проблеми пошуку і вибору українськими

мусульманами моделі свого життя в українському суспільстві, збереження своєї релігійної і культурної ідентичності в іншорелігійному середовищі.

Що стосовно демократизації в Україні і правових проблем життя мусульман в країні, то сьогодні мусульмани нашої держави визнають величезне значення тих позитивних зрушень, які відбулися у ній від 1991 р. Вони відзначають, що в незалежній Україні докорінно змінилися політична, економічна та ідеологічна системи. Країна заявила про себе у світі як незалежна, відносно демократична держава, яка встановлює повноцінні відносини з сусідами, але найбільшу увагу мусульмани звертають на досягнення нашої країни у запровадженні релігійних свобод і свободи совісті, що особливо сприятливо позначилося на них, прибічниках ісламу. Позитивні зміни в Україні вони вбачають і в тому, що стало можливим спорудження мечетей, з'явилися недільні школи, зросла кількість мусульман, виникли громадські організації єдиновірців, утвердилася справжня свобода віровизнання, почалося вільне поширення ісламу, стала доступною ісламська література, поступово відбувається відродження ісламу серед народів, що його традиційно сповідували, виходять мусульманські газети, книги, з'явилися ісламські духовні і культурні центри, віруючим повертають відібрані раніше мечеті, зростає інтерес до ісламу у немусульман. Але в той же час, при вирішенні питання про побудову мечеті, відзначилися труднощі з виділенням ділянок у містах для спорудження. Мусульмани помічають, що місцеві органи влади сприяють будівництву лише православних храмів, не стримують прагнення православних християн встановлювати свої символи у безпосередній близькості до мусульманських кладовищ і мечетей. Зазначається, що ісламським організаціям дуже важко одержати ефірний час на державних радіо- і телеканалах, існують випадки прямого або опосередкованого тиску окремих державних установ на ісламські державні організації, їх лідерів та працівників. Даються взнаки неврегульовані питання щодо організації п'ятичної молитви та дозволеного для мусульман харчування в армії та місцях позбавлення волі, надання перерв під час роботи для проведення п'ятиразової молитви.

Іншою проблемою виступає дискримінація, упереджене, несправедливе ставлення з боку офіційних осіб і владних органів в Україні по причині приналежності до іншої релігійної віри. Надмірну спеціальну увагу до частини мусульман-іноземців з боку працівників силових структур, нерозв'язану проблему представництва у виборчих органах кримських татар, недосконалість закону „Про свободу совісті та релігійні організації”, складність доступу духовних осіб ісламу до мусульман, які перебувають в ув'язненні, скрутне становище мусульманських дітей, до якого вони потрапляють у разі запровадження предметів з християнського виховання у школах, труднощі з організацією загальноосвітньої школи для дітей з мусульманських родин, прояви расової дискримінації у побуті та в контактах з окремими представниками міліції, відсутність державної підтримки у будівництві мечетей так, як це відбувається зі спорудженням православних храмів. Таким чином, перед мусульманами постає питання вибору, чи наполягати і відстоювати у влади того, щоб діти у школі навчалися основам ісламу, якщо діти з християнських родин вивчатимуть в якійсь формі свою релігію, або ж змиритися з тим фактом, що для мусульманської общини це неможливо.[1, с.275]

Поруч з необхідністю розв'язання означених вище проблем, віруючі визнають наявність конфесійних резервів у справі поширення ісламу в Україні, дехто відзначає важливість для цього спорудження мечетей та ісламських культурних центрів, набуття знань про іслам через різні засоби масової інформації, об'єднання існуючих духовних центрів і створення загальноукраїнського муфтіята, необхідність матеріальної підтримки віруючих, проведення масових культурних заходів, вільний друк релігійних видань для українців українською мовою. Називають також в цьому ряду обов'язкову для муфтіїв умову – громадянство України, більш чітке прагнення мусульман країни до єдності, необхідність більш серйозної співпраці міжнародних ісламських організацій з місцевими мусульманами, до того ж організації не тільки з арабських країн; таким чином мусульмани Криму зможуть

організовано створити свою общину, центр для розвитку своєї нації і тим самим підтримувати дружні та ділові зв'язки з людьми християнської віри.

З поширенням ісламу українські мусульмани пов'язують свої уявлення про шляхи вдосконалення суспільства, про покращення життя у нашій країні. Віруючі переконані, що релігія ісламу підвищує духовність і моральність людей. Іслам робить людей соціально активними, і виступає основою для відродження національної самобутності кримських татар; є елементом політичного життя нашого суспільства, а свобода релігійного життя мусульман виступає передумовою для подальшої демократизації нашого народу. Помітну роль мусульмани відіграють лише у Криму, вони непомітні в Україні в цілому, але учасники мусульманських общин моляться перед Аллахом, щоб він допоміг у цьому віруючим у нього.

Що стосовно адаптації мусульман до українського суспільства, то вона проявляється зокрема у виході ісламу за межі домашнього помешкання і мечеті, що, як на мене, є позитивним для ісламістів. Також вони також бажали б, щоб їхні діти одержували середню загальну освіту у спеціальній ісламській школі, окремі визнають виправдовувальні мотиви при відмові дівчини від хіджабу, вважають, що в Україні його важко носити через осуд і непорозуміння серед колег по роботі чи навчанню.

Державна політика України щодо ісламу, де мова йде про Раду представників духовних управлінь і центрів мусульман України при Державному комітеті у справах національностей і релігій: сьогодні важливо організувати дієву роботу цієї Ради, особливо у налагодженні активної участі представників мусульманських організацій у доопрацюванні таких важливих законопроектів, як «Про свободу совісті і релігійні організації», концепція державно-конфесіональних відносин в Україні, про повернення культових споруд релігійним організаціям. Важливо бачити перспективу перетворення української умми у складову частину загальноєвропейської умми, необхідно також доопрацювати, відповідно до європейських вимог і стандартів, політико-правові основи такої політики.

Що стосовно освітньої сторони поставленої проблеми, то розробка і прийняття довгострокової програми розвитку ісламської освіти і культурно-освітніх центрів дозволить якісно покращити наявні сьогодні дуже гострі проблеми нестачі підготовлених імамів, налагодження випуску сучасних і кваліфікованих учбово-методичних матеріалів, підручників. Важливі завдання стоять перед українською наукою, яка має на рівні сучасних вимог і рівні розвитку світового ісламу глибше досліджувати багато загальних проблем його розвитку в сучасному світі, його роль у подоланні наслідків глобальної фінансово-економічної кризи, формування нової моделі розвитку людства, що відповідає потребам ХХІ століття. У цьому плані потрібно якісно поліпшити роботу Всеукраїнської громадської організації «Український центр ісламознавства», перетворити її на справжній загальноукраїнський координаційний центр вивчення найважливіших проблем розвитку української і світової мусульманської умми, генерування дієвих ініціатив щодо розвитку і збагачення міжрелігійного і міжцивілізаційного діалогу, активного використання і впровадження досягнень мусульманської цивілізації в економічне, соціально-політичне і духовне життя країни. Центр і його активісти повинні задати тон розробці ряду найважливіших проблем, таких, як формування європейської моделі політики відносно ісламу в Україні, державна стратегія вирішення кримськотатарського питання у сучасних українських реаліях, практичне використання механізмів ісламського банкінгу й ісламських фінансових інститутів в Україні та ряду інших.[2, с.27] Або ж кинути все це на самотік і спостерігати занепад і етнічної меншини, і релігії, і культурних надбань, і того всього, що властиво кожному етносу, безпосередньо, кримським татарам.

Серед головних «донорів-помічників» у вирішенні будь-яких питань, що постають перед громадою мусульман Криму, є Туреччина. Головними напрямками її впливу на ситуацію в АРК є підтримка діяльності релігійних організацій кримських татар, відновлення мечетей, налагодження економічних зв'язків. За фінансової допомоги Туреччини побудовано близько 1200 будинків для кримських татар, автомобільні шляхи, розвивається соціальна інфраструктура місць компактного проживання кримськотатарського народу[3, с.175].

В 1991р. було створене Духовне управління мусульман Криму (ДУМК), встановлені перші контакти з ісламськими центрами, окремими організаціями та партіями Туреччини. У вересні того ж року, під час перебування групи турецьких громадських діячів в АРК, М.Джемільєв та голова «Товариства турецької інтелігенції» Н.Ялчинташ заклали символічний камінь у фундамент мечеті Кебир-Джами в м.Сімферополі. Релігійний Фонд імені Х.Акшемсетдина зобов'язався побудувати релігійний центр у М.Бахчисараї. Загалом, за допомогою Туреччини було побудовано 12 мечетей у Криму. Здійснюється спеціальна програма підготовки молоді АРК у турецьких релігійних закладах: у 1999р. на річні курси з вивчення Корану було направлено 10 юнаків і 12 дівчат. У 2000р. в Туреччині навчалися 122, а в 2005р. 158 студентів з АРК. Активно розвивається діяльність представників Міністерства у справах релігії Туреччини. Так, після II Курултаю до складу Муфтіяту був обраний громадянин Туреччини, якій має вищу релігійну освіту[3, с.49].

В 1993 р. були встановлені тісні контакти з партією Благоденства Турецької Республіки та її головою. Активну роботу в Криму проводять Міністерство у справах релігії, Міністерство народної освіти, Релігійний фонд Туреччини. [3, с.118]. Отже, Туреччина поглиблює економічні та культурні зв'язки з АРК. І найбільш активною є співпраця в релігійній сфері.

А от російська присутність в АРК поступово переходить із політичної в економічну площину. Важливим фактором впливу на ситуацію в АРК залишається присутність Чорноморського флоту РФ на території України. Головним торговим партнером АРК є Росія, на яку припадає третина загального обсягу зовнішнього товарообігу Криму. Росія є також головним іноземним інвестором АРК. Загалом, економічна присутність Росії в АРК є досить відчутною і справляє помітний вплив на ситуацію в автономії. Розвиток економічних відносин Криму і Росії сприяє створенню в автономії нових робочих місць, розвитку туристичного бізнесу, загалом - поглибленню взаємовигідної співпраці між Україною та Росією.

Переважна частина мовлення кримських телерадіоорганізацій (75-80% ефірного часу) здійснюється російською мовою. Севастопольська регіональна ТРК транслює російські авторські програми, державна ТРК «Крим» - блок новин російського каналу РТР. Частина російських програм передається кабельними мережами, що охоплюють біля 55 тис. абонентів.[2, с.90]

На 2006р. для передплати в Україні, в т.ч. в Криму, було запропоновано 2095 найменувань газет і журналів Росії і лише 946 - України. Загальноукраїнський щоденний тираж газет «Аргументи и Факти. Україна», «Комсомольская правда. Україна», «Труд. Україна», «Известия. Україна» перевищує 850 тис. примірників. Ці газети зареєстровані в Україні, але публікують переважно матеріали базових (російських) видань. На книжковому ринку АРК, як і загалом в Україні, провідні позиції посідають російські видання. Отже, ми бачимо, як яскраво зберігається висока присутність Росії в інформаційній, культурній і гуманітарній сферах АРК. З одного боку, це сприяє задоволенню культурних потреб кримчан, поглибленню взаємин між Україною і Росією; з іншого - створює можливості для цілеспрямованого впливу на населення автономії з боку РФ, в першу чергу для України і Криму, як українського, в цілому.

Таким чином, на перший план вийшли проблеми якісного покращення життя і діяльності мусульманської, а також підвищення ефективності використання її потенціалу у розвитку економіки, науки і культури, подолання наслідків глобальної фінансово-економічної кризи. Цей етап привів до відтворення інфраструктури мусульманського життя. В Україні діють кілька духовних управлінь і центрів. При цьому важливого значення набувають питання більш повного задоволення духовних потреб мусульман України, підвищення їхнього внеску у зміцнення міжнародних позицій країни, обґрунтування якісно нової моделі розвитку України, адекватної сучасним реаліям. Рішення цих та інших проблем вимагає, насамперед, формування і затвердження державної стратегії подальшого розвитку мусульманського відродження у контексті євроінтеграційних прагнень України. У цих

умовах особливе значення має консолідація в рамках мусульманської умми України, подолання розколів і роздробленості. У 2009 році мусульманами України були зроблені важливі кроки у вирішенні цих питань. Так у квітні минулого року при Державному комітеті у справах національностей і релігії була створена Рада представників духовних управлінь і духовних центрів мусульман України. Рада, до складу якої ввійшли ДУМ України «Умма», ДУМ Криму і Релігійне об'єднання незалежних мусульманських громад України «Київський муфтіят», що представляють більшість всіх мусульманських громад України. Тим самим, провідними управліннями і центрами українських мусульман був створений координуючий орган, що дозволяє якісно покращити як злагодженість діяльності мусульманських організацій, так і їх взаємодій з державними структурами України.

Політика Меджлісу і його керівництва спрямована на надання допомоги у розвитку традиційного ісламу у Криму, протидії поширенню на півострові діяльності екстремістських структур. Перший заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу, Президент Всесвітнього конгресу кримських татар Чубаров неодноразово говорив про те, що керівництво Меджлісу турбують цілеспрямовані дії по зміцненню у Криму політичних організацій екстремістського толку, що прикриваються ісламом. Це, за його словами, «викликає у нас стурбування, оскільки такі організації намагаються поширювати у Криму невластиві традиційному ісламу цінності, зокрема, такі, які привносять недовіру і страх у поліетнічне і багаторелігійне кримське суспільство, заперечують можливість мирного співіснування людей різних культур і духовних цінностей» [4]. Що стосується ролі зовнішнього фактора у поширенні екстремістських течій, що прикриваються ісламом, Чубаров однозначно відзначає, що в появі подібних організацій Меджліс розглядає діяльність зовнішніх сил, які хочуть послабити єдність кримських татар. На думку Президента Всесвітнього конгресу кримських татар, радикальні організації можуть бути створені структурами Російської Федерації. У світлі сказаного, особливого значення набуває сьогодні кардинальне і системне підвищення уваги державних структур і громадських організацій до надання дієвої допомоги традиційному ісламу в Криму, зміцненню його матеріальної і кадрової бази й, звичайно ж, вирішення злободенних проблем кримських татар. Помітними стають спроби політичних сил Криму, які зазнають впливу російських політиків і політтехнологів, викликати ісламофобію серед російськомовного населення півострова, використавши ці настрої під час виборів Президента України. Усе це робить соціально актуальною проблему започаткування діалогу між мусульманами і християнами Криму. Така потреба постійно зростає, бо люди втомилися від взаємної відчуженості і не хочуть іншого вибору, крім надання переваги обговоренню аспектів зближення, налагодження діалогу шляхом аналізу його можливого змісту, визначення його оптимальних форм, труднощів та прихованих небезпек.

Складність полягає у тому, що навіть у наші дні, по суті, відсутній справжній інтерес до діалогу між мусульманською і християнською спільнотами, і він реально мало кому сьогодні потрібний. На заваді християнсько-мусульманському діалогові можуть стати також невизначена мета такого спілкування, відсутність навичок подібних контактів та зацікавлення керівників релігійних організацій та діючих можновладців, складні теологічні та історичні питання.

Таким чином, можна зробити висновок, що поступове, поетапне обговорення найскладніших проблем відкриє шлях до глибшого розуміння і обрання правильного вибору широкими верствами релігійних людей суті віри в єдиного Бога, поглядів обох конфесійних спільнот щодо Нього і пов'язаних з цим релігійних традицій. Маловірогідно, що мінятиметься у цій ситуації зміст обох релігій в їх догматичних засадах, та з плином часу може змінитися індивідуальне ставлення людини до релігій. Діалог не змінюватиме релігій, але він навчатиме його учасників нового відношення до оточуючих співгромадян, які мають інші погляди. Люди усвідомлюють, що нікуди один від одного їм не подітися – треба вчитися жити разом, а для цього потрібне не лише знайомство один з одним, пізнання іншої релігійної традиції, а необхідне проникнення вглиб соціальної реальності в контексті якої

живуть і діють усі члени суспільства, і тоді вже сформується досить важливе усвідомлення того, що іслам і християнство – це дійсно різні релігійні системи, але спільноти, що їх сповідують, життям нерозривно пов'язані. Україна цілком може стати країною, в якій буде започаткований ефективний діалог між мусульманським і західним, здебільшого християнським, світом. Мусульманська община зможе зробити впевненіші кроки до вірного вибору проживання на території України, а лідером у вирішенні цього питання і вибору: адаптації мусульманської громади і взаємодії з українським суспільством, чи автономізації, відчуженості, самостійності, розбрату сумісного проживання людей різних релігійних поглядів, але спільного минулого, сумісно пережитої історії, має стати Крим і сьогоднішня еліта правлячих гілок влади.

Оскільки Україна уникала, не стикалася з серйозними зіткненнями між мусульманами і християнами, то є всі засади для надії, що община мусульман нашої Батьківщини з часом буде зростати як під впливом демографічного фактора, так і за рахунок тих, хто самостійно прийшов до ісламу. Досвід стосунків мусульман України з державою, з усією українською спільнотою заслуговує високої оцінки і уважного вивчення зі сторони наукової спільноти.

Література:

1. Кирюшко М.І., Бойцова О.Є. «Іслам в Криму: релігійно-національна само ідентифікація кримськотатарського народу» Київ, 2005;
2. Кирюшко Н.И. «Мусульмане в украинском обществе: социологическое исследование» Киев, 2005;
3. Абдулхамедова И.И. «Мусульмане Крыма и их взаимоотношения с соседними странами» Симферополь, 2009;
4. Історіографія сучасного українського ісламознавства і становлення мусульманської спільноти в незалежній Україні//Культура народів Причорномор'я 2002, №2(28);
5. «Исламская идентичность в Украине» Киев, 2006;
6. Муратова Э.С. «Ислам в современном Крыму: индикаторы и проблемы процесса возрождения», Симферополь, 2008.